

BUREN, ARMOEDE, VEILIGHEID EN WETHOUDERS: ERVARINGEN VAN
BEWONERS MET TERRITORIAAL STIGMA IN CONTRAST MET
MEDIABERICHTEN OVER VREDERUST

NAAM STUDENT: BIBI BERENSCHOT
STUDENTENNUMMER: 693641bb

MASTERSCRIPTIE
HERKANSING

VAK: MASTER'S THESIS
COURSE NUMBER: FSWS576

PROGRAMMA: MSc GROOTSTEDELIJKE VRAAGSTUKKEN EN BELEID
ERASMUS SCHOOL OF SOCIAL AND BEHAVIOURAL SCIENCES
ERASMUS UNIVERSITEIT ROTTERDAM

NAAM BEGELEIDER: DR. SJAAK BRASTER
NAAM TWEEDE LEZER: DR. WENDA DOFF

DATUM: 04-08-2024

WOORDENAANTAL: 9999

Dankwoord

Het schrijven van deze scriptie was niet mogelijk zonder hulp van een heleboel mensen, waarvoor dank. Bedankt aan alle bewoners van Vrederust die mij welkom hebben geheten in de wijk, die met mij wilden praten, eten en voetballen. In het bijzonder bedankt aan de mensen die ik mocht interviewen. Bedankt Guus en Haag Wonen, voor de ondersteuning bij het ontwerpen van het onderzoek en de toegang tot de buurtboetiek. Bedankt Sjaak voor de opbouwende begeleiding en je geduld. Bedankt Mandy en Ilse voor de organisatie en coördinatie van de scriptiewerkplaats en de verdiepende laag die dat aan mijn scriptieperiode heeft gegeven. Bedankt Kiki, Serah en Ira voor de leerzame en gezellige samenwerking als studenten in Zuidwest. Bedankt Britt dat je ons meenam de wijk in. Bedankt aan alle docenten van de opleiding Grootstedelijke Vraagstukken en Beleid, die de basis voor deze scriptie hebben gelegd voordat ik er aan begonnen was. Bedankt aan de Openbare Bibliotheek van Den Haag voor een werkplek met een fijn uitzicht en het zetten van best prima chai latte's met havermelk en Bellissima Pizza in Villemoisson-sur-Orge voor het ondersteunen van mijn eindsprint. Ten slotte, bedankt aan de leden van de scriptieclub: Atma, Famke, IJsbert, Jasmijn, Fien en in het bijzonder Noor, voor het proeflezen, de stok achter de deur, mentale steun en zoveel meer.

Abstract

Dit onderzoek kijkt naar het verschil tussen de territoriale stigmatisering van Vrederust in Den Haag Zuidwest in de media en de ervaring van bewoners met territoriaal stigma en de invloed daarvan op hun thuisgevoel. Het gebied Den Haag Zuidwest krijgt veel aandacht van beleidsmakers in de vorm van plannen die de leefbaarheid van het gebied moeten verbeteren. Daaruit volgt media aandacht. Voor deze plannen is ook de inzet van bewoners belangrijk. De nadruk die op problemen in de wijk komt te liggen door deze maatregelen, kan ervoor zorgen dat er een territoriaal stigma ontstaat, waardoor bewoners zich minder thuis voelen in de wijk en zich ervan distantiëren. Het onderzoek baseert zich op een inhoudsanalyse van alle krantenartikelen over Vrederust die sinds 2019 zijn verschenen, interviews en participerende observatie met bewoners van de wijk vanuit een grounded theory benadering.

Hieruit blijkt dat de berichtgeving over de wijk een stuk negatiever is dan de ervaring van bewoners met hun wijk. Kranten artikelen gaan vaak over slechte woningen, misdaad en armoede. De problemen die volgens journalisten kenmerkend zijn voor Vrederust, worden door bewoner. Zij voelen zich grotendeels prettig in de wijk, voornamelijk vanwege goed contact met hun burens. Dit verschil kan verband houden met het gebrek aan representatie van bewoners in de media en de wens van de lokale overheid om subsidies te ontvangen en verantwoorden die de problemen in de wijk moeten oplossen.

Steekwoorden: Territoriaal stigma, belonging, thuisgevoel, media, Den Haag Zuidwest

Introductie

Achterstandswijken, Vogelaar-wijken, krachtwijken of aandachtswijken, als er een lijst wordt opgesteld komt Den Haag Zuidwest er op voor (Lörzing et al., 2008). Deze aanhoudende focus op Den Haag Zuidwest als aandachtswijk kan zijn weerslag hebben op de bewoners. De meest recente toevoeging hieraan is het Nationaal Programma Leefbaarheid en Veiligheid (NPLV). Hierin wees het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties twintig stedelijke gebieden aan die de komende jaren extra aandacht en geld krijgen om de leefbaarheid te verhogen, waarvan Den Haag Zuidwest dus een is. Onder dit gebied vallen de wijken Bouwlust en Vrederust, Moerwijk en Morgenstond. De leefbaarheid moet verhoogd worden door bijvoorbeeld armoede en werkloosheid te bestrijden, woningen te verbeteren en gezondheidsproblemen tegen te gaan. In totaal gaat er 900 miljoen euro om in het NPLV (Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, 2022). Naast het NPLV ontvangt de wijk ook steun via een regiodeal tussen de Rijksoverheid en de gemeente. Daarin stelt het Rijk 18 miljoen euro beschikbaar, aangevuld met 31 miljoen vanuit de regio zelf ('Regio Deal Den Haag Zuidwest II', 2023).

Van een gebrek aan aandacht voor de wijk is geen sprake. Socioloog Loïc Wacquant (2007) formuleerde het concept territoriaal stigma om het effect dat dit soort aandacht op bewoners heeft te omschrijven. Inwoners kunnen dit gevoel namelijk internaliseren en zich daardoor juist distantiëren van hun leefomgeving, het zorgt ervoor dat zij zich minder thuis voelen in de wijk. Ook kan dit stigma ertoe leiden dat buitenstaanders de bewoners van een wijk veroordelen om hun woonplek en bijvoorbeeld slechtere diensten leveren of strenger optreden als overheid (Besbris et al., 2015; Larsen & Delica, 2019; Wacquant, 2007).

Niet alleen de aandacht van beleidsmakers kan leiden tot stigma op een wijk, ook media heeft daar invloed op. Door een wijk op een bepaalde manier te representeren worden bepaalde kenmerken van een wijk saillant gemaakt dan anderen (Wacquant et al., 2014). Ook de personen die aan het woord komen in deze representaties maken verschil. Zo spreken vaak hogergeplaatsten over gestigmatiseerde wijken en hun bewoners, in plaats van de inwoners zelf (Larsen & Delica, 2019). Ook is de kans groter dat een misdaad die gepleegd wordt in een gestigmatiseerde wijk in het nieuws komt, dan een misdaad die ergens anders gepleegd wordt (Jahiu & Cinnamon, 2022). Tegelijkertijd betekent dit niet altijd dat bewoners zich minder thuis gaan voelen in hun wijk (Jensen & Christensen, 2012). Ook over Den Haag Zuidwest en Vrederust wordt overwegend negatief geschreven in kranten, en komen bewoners een stuk minder vaak aan het woord dan politici en beleidsmakers.

De huidige status van de wijk komt voort uit een vrij recente geschiedenis. In 1945 zijn er op de plek die nu Den Haag Zuidwest heet alleen weilanden te vinden (Haagse Kaart, 2024). Om de ontstane woningnood van de Tweede Wereldoorlog op te lossen, werd een heel nieuwe stuk stad aan Den Haag toegevoegd. Architect Willem Dudok ontwerpt de wijk in een vernieuwende stijl, met portiekflats die uitkijken op een gezamenlijke binnentuin. Het zijn voornamelijk sociale huurwoningen. De wijk wordt een populaire bestemming voor jonge gezinnen, maar er blijken nog niet genoeg woningen voor alle gezinnen die een huis zoeken te zijn. Om de bouw te bespoedigen gebruiken ontwikkelaars in latere stadia goedkopere en simpelere constructies, de flats bestaan bijvoorbeeld niet meer uit baksteen, maar uit geprefabriceerd beton (Omroep West, 2023). Ruim vijftig jaar later voldoen de flats niet meer, bewoners kampen met vocht- en schimmelproblemen, gehorigheid en hoge energierekeningen door slechte isolatie (Omroep West, 2023). Op dit moment wordt een groot deel van de woningen in de wijk gesloopt en vervangen door nieuwbouw.

Met het opknappen van de vervallen woningen, willen de gemeente en woningcorporaties ook het vervallen aanzien van de wijk aanpakken. De gemiddelde bewoner van de wijken Vrederust en Bouwlust geeft een 6,6 aan diens woonplezier. Het gemiddelde voor de hele stad is een 7,2 (Gemeente Den Haag, 2021a). Ook andere factoren spelen mee in de overweging om Den Haag Zuidwest als aandachtswijk aan te wijzen. Zo ligt bijvoorbeeld het aantal vroegtijdig schoolverlaters, mensen met psychische gezondheidsklachten en minimahuishoudens een stuk hoger dan gemiddeld in Den Haag. Ook de contacten met burens worden minder positief beoordeeld en mensen voelen zich in mindere mate thuis in de wijk (Gemeente Den Haag, 2021b).

Zoals hierboven beschreven is de wijk Den Haag Zuidwest het onderwerp van grote interesse van beleidsmakers. Daaruit volgt ook media aandacht. Er lopen meerdere projecten van verschillende overheden, waarin veel geld omgaat. Om financiering voor projecten ter verbetering van de leefbaarheid van een wijk te krijgen en de uitgaven te verantwoorden, kunnen overheden de problemen in een wijk grotere nadruk geven. Dit kan territoriaal stigma aanwakken (Müller, 2024). Bovendien kan een sterker thuisgevoel bijdragen aan de inzet van bewoners in hun wijk en de zorg die zij dragen voor hun omgeving (Blokland, 2008). Maar niet in ieder geval blijkt dat negatieve beeldvorming over een wijk een sterke invloed heeft op de inwoners (Jensen & Christensen, 2012). Door diepgaander inzicht te krijgen in de

productie van territoriaal stigma in Vrederust, kunnen beleidsmakers en woningcorporaties hun eigen houding evalueren. In samenwerking met de scriptiewerkplaats Den Haag Zuidwest, naar aanleiding van een uitdaging van Haag Wonen in Vrederust, richt dit onderzoek zich daarom op de volgende vraag:

Wat is het verschil tussen de territoriale stigmatisering van Vrederust in de media en de ervaring van bewoners met territoriaal stigma en de invloed daarvan op hun thuisgevoel?

Hiervoor zijn de volgende deelvragen opgesteld:

1. Hoe wordt Vrederust besproken in de media?
2. Hoe ervaren bewoners territoriaal stigma?
3. Wat maakt dat bewoners zich thuis voelen in Vrederust?

Hoewel er inmiddels een rijke hoeveelheid onderzoek naar territoriaal stigma is gedaan, is er nog geen eenduidige theorievorming rondom het fenomeen. Een groot deel van het onderzoek naar territoriaal stigma bestaat uit gevalstudies, waardoor de resultaten erg contextafhankelijk zijn. Vooral de mate waarin bewoners van een gestigmatiseerde wijk dit stigma ook internaliseren, verschilt sterk per onderzoek (Larsen & Delica, 2019). Hierin worden onder andere verschillen gezien tussen de Amerikaanse en de Europese context (Jensen & Christensen, 2012). Den Haag Zuidwest is niet eerder onderwerp geweest van onderzoek naar territoriaal stigma, ondanks de grote en voortdurende aandacht voor de wijk als achterstands-, aandachts- of krachtwijk. Daarom draagt dit onderzoek bij aan uitgebreidere theorievorming op zowel het onderwerp territoriaal stigma en thuisgevoel, als Den Haag Zuidwest.

Theoretisch kader

Territoriale stigmatisering

Territoriale stigmatisering volgens Wacquant

Territoriale marginalisering of stigmatisering is als concept vormgegeven door Loïc Wacquant (2007). Hij bouwt voort op de theorie van Goffman (1963) over de werking van stigma, waarin hij drie soorten onderscheidt. Hierbij gaat het om “‘abominations of the body’, ‘blemishes of individual character’ and marks of ‘race, nation and religion’” (Goffman, 1963, geciteerd in Wacquant, 2007, 67). Wacquant merkt op dat Goffman plaats niet als mogelijk onderwerp van stigma omschrijft. Dit stigma bestaat wel en Wacquant noemt voorbeelden van wijken die over het algemeen besproken worden als plekken waar je niet graag komt, voor de Nederlandse context haalt hij de Bijlmer aan. Dit heeft als gevolg dat de bewoners van de wijk bijvoorbeeld discriminatie ondervinden wanneer zij vertellen waar zij vandaan komen. Ook verwacht Wacquant dat de negatieve status van de wijk het in een uitzonderingspositie brengt. Deze stelt overheden in staat om op een uitzonderlijke manier in de wijk op te treden, bijvoorbeeld door strengere politie-interventie. Daarnaast zou het territoriale stigma volgens Wacquant ertoe leiden dat bewoners zich distantiëren van hun wijk en proberen te vermijden dat dit onderdeel wordt van hun identiteit. In zijn beschrijving van territoriaal stigma construeert Wacquant de bewoner van een gestigmatiseerd gebied als weerloos tegenover de machtigere krachten die het stigma oproepen. Dit is tegelijkertijd een twistpunt in de literatuur over de constructie van stigma onder bewoners, dat hieronder verder uitgewerkt wordt.

Internalisering van territoriaal stigma

In een meta-analyse van 119 onderzoeken naar territoriale stigmatisering ontdekken Larsen en Delica (2019) dat het onderzoeksveld gefragmenteerd is. Zij onderscheiden zes grote thema's waar het recente onderzoek naar territoriale stigmatisering onder geschaard kan worden, namelijk (Larsen & Delica, 2019, p. 545):

1. Het structurele niveau (Huizen- en arbeidsmarkt en onderwijs)
2. De fysieke ruimte ((Kwaliteit van) gebouwde omgeving en objecten)
3. Bewoners en buitenstaanders (Menselijke ervaring, interactie en samenleven)
4. Dienstverlening en interventies (Beleid en plannen van publieke en private actoren)
5. Specialisten in symbolische productie (Media, beleidsmakers en academici)
6. Politiek, beleid en bureaucratie (Politiek op nationaal niveau)

Dit onderzoek richt zich voornamelijk op bewoners, en daarbinnen de ervaringen van bewoners. Er is geen consensus over de claim van Wacquant (2007) dat territoriale

stigmatisering leidt tot een verminderde verbondenheid van bewoners met hun buurt omdat zij het stigma internaliseren, zo vinden Larsen en Delica (2019). Jensen en Christensen (2012) gebruiken in hun onderzoek naar territoriaal stigma in de Deense stad Aalborg ten eerste inhoudsanalyse om te concluderen dat de wijk Aalborg Oost op stigmatiserende wijze omschreven wordt in de media. Het onderzoek van Jensen en Christensen in de wijk door middel van interviews en surveys wijst daarna uit dat de bewoners dit stigma niet accepteren en dat zij tevreden in hun buurt wonen. Als verklaring hiervoor dragen de onderzoekers aan dat overheidsinitiatieven en campagnes om trots op de wijk te vergroten wel degelijk effect hebben. Een vergelijkbaar onderzoek naar een wijk in Alkmaar (Müller, 2024) onderschrijft de bepalende rol die overheidsinterventies kunnen spelen in de vorming van stigma. In dit onderzoek vindt Müller dat de gemeente negatieve narratieven over de wijk inzet om financiering te kunnen ontvangen voor anti-vandalisme projecten. In overeenstemming met de theorie van Jensen en Christensen (2012) ziet Müller dat de vergelijkbare geschiedenis van sociaaldemocratie in Denemarken en Nederland een grotere gelijkheid onder bewoners stimuleert. De welgesteldere bewoners van de wijk in Alkmaar voelen zich over het algemeen niet verheven boven hun kwetsbaardere burens. Onderzoek in een ‘project’ in de Verenigde Staten toont daarentegen wel aan dat de bewoners zich distantiëren van hun buurt om niet gezien te worden als “het soort mens” dat in deze buurt zou wonen, hierdoor wordt die namelijk een “loser, waar niemand zich mee wil identificeren of mee geassocieerd worden” (Blokland, 2008, p. 31).

Territoriaal stigma en buitenstaanders

Een bevinding die minder omstreden is binnen het onderzoek naar territoriaal stigma is dat het stigma sterker gevoeld wordt door buitenstaanders dan door de bewoners van de wijk zelf. De bewoners hebben een genuanceerder beeld van hun leefomgeving, buitenstaanders baseren hun oordeel vaak op een kleine minderheid van de bewoners en gebeurtenissen in een buurt (Larsen & Delica, 2019). Hier kunnen de inwoners negatieve gevolgen van ondervinden. Uit een experimenteel onderzoek blijkt dat een verkoopadvertentie van mensen uit gedepriveerde wijken minder reacties ontvangt dan exact dezelfde advertentie uit een welgesteldere wijk (Besbris et al., 2015). Hiermee worden de bewoners beperkt in hun economische mogelijkheden. Ook andere diensten, zoals sociale voorzieningen, zijn minder bereikbaar of van mindere kwaliteit in een gestigmatiseerde wijk (Larsen & Delica, 2019, p. 553). In de aanpak van territoriaal stigma is het belangrijk deze niet te eenzijdig te maken, omdat de oorzaken ervan ook veelvoudig zijn. Zo heeft een naamsverandering van een gestigmatiseerde

wijk vaak niet het gewenste effect, omdat het stigma dieper ingebed zit dan alleen in de naam (Larsen & Delica, 2019, p. 549).

Territoriaal stigma in de media

Een manier waarop territoriaal stigma door (voornamelijk) buitenstaanders geproduceerd wordt, is door de media. Hier wordt de representatie van een wijk gevormd, en dit leidt tot een verspreiding en voortbestaan van het stigma (Wacquant et al., 2014). Mediaberichtgeving is hierdoor ook veelvuldig beschreven in de literatuur over territoriaal stigma. Zo schrijven Jahiu en Cinnamon (2022) over misdaadverslaggeving in Toronto, Canada. Zij ondervinden dat er relatief vaak bericht wordt over misdaad in gestigmatiseerde wijk, in verhouding tot de hoeveelheid misdaad die er plaatsvindt. Hierbij gaat het dus alleen nog over de frequentie van negatieve berichten, maar ook de inhoud is onderwerp van onderzoek. In hun analyse van krantenartikelen over een wijk in Malmö, Zweden, onderscheiden Stjernborg et al. (2015) vier categorieën binnen hun corpus. Dit zijn (1) artikelen die op een soort meta niveau over de staat van de wijk spreken, (2) artikelen over gebeurtenissen die in de wijk plaatsvinden, (3) artikelen over bredere onderwerpen die de Zweedse wijk als voorbeeld aanhalen en (4) artikelen specifiek over de staat van de woningen in de wijk. In de laatste twee categorieën is de berichtgeving bijna uitsluitend negatief, in de eerste twee ook grotendeels.

Het stigmatiserende effect van artikelen is niet altijd eenduidig. Zoals eerder beschreven, nemen Jensen en Christensen (2012) in hun onderzoek naar een Deense stad een inhoudsanalyse van krantenartikelen over de wijk mee. Die inhoud is overwegend negatief, maar daarbinnen onderscheiden zij verschillende soorten negativiteit. Zij ontwaren, naast verhalen die ontegenzeggelijk negatief zijn, ook verhalen die ‘paradoxaal’ zijn. Dit zijn verhalen die op het eerste oog een positieve toon hebben, maar waarbij de positieve ontwikkeling in contrast tot een probleem wordt gezet (Jensen & Christensen, 2012, p. 80). Dit zijn bijvoorbeeld artikelen over een maatschappelijk initiatief waarmee kwetsbare bewoners geholpen worden. Het initiatief wordt als een goede ontwikkeling neergezet, maar wel in contrast met de vermeende kwetsbaarheid van de buurt.

Een andere, subtielere manier waarop stigmatisering werkt is door de verdeling van de kansen om een wijk te representeren in de media. Een terugkerend thema in de literatuur is de ondervertegenwoordiging van bewoners als spreker in nieuwsberichten (Larsen & Delica, 2019, p. 554). Er wordt vaak over hen gesproken door hogergeplaatste buitenstaanders.

Hierdoor hebben bewoners weinig invloed over de beeldvorming van hun woonplek. Wanneer bewoners juist meer invloed in de media hebben, wordt ook de berichtgeving positiever (Conway et al., 2012).

Thuis voelen

Belonging en territoriaal stigma

Om het thuisgevoel van bewoners in hun buurt te onderzoeken, maakt dit onderzoek gebruik van het concept 'belonging.' Het concept wordt in verschillende vakgebieden gebruikt en daarmee op verschillende manier gedefinieerd. Dit maakt het soms een ongrijpbaar concept, waarbij onderzoekers er ook vanuit gaan dat het een intuïtief en vanzelfsprekend concept is dat weinig uitleg behoeft (Antonsich, 2010). Antonisch vormt een bredere uitleg van het concept; het is een "personal, intimate, feeling of being 'at home' in a place" (Antonsich, 2010, p. 645).

Het concept belonging wordt ook gebruikt in onderzoek naar territoriaal stigma. In haar onderzoek naar belonging in een 'ghetto' in Chicago, onderscheidt Anja Jørgensen onder andere 'subcultural belonging', waarbij "residents identify themselves and their lifestyle and internal community as something different and better than they are able to find in the surrounding society" (Jørgensen, 2010, p. 8). Jørgensen stelt een matrix op waarin verschillende soorten belonging gecategoriseerd worden. Op de verticale as staan de categorieën 'Seeking local community' en 'Not seeking local community.' Hiermee duidt zij op het verschil tussen een thuisgevoel dat ook afhankelijk is van sociale contacten in de lokale gemeenschap, en een gevoel waarbij dit niet noodzakelijk is. Op de horizontale as maakt Jørgensen onderscheid tussen een 'reflexive' en 'non-reflexive' gevoel van thuishoren. Dit verwijst naar de mate waarin mensen zich bewust in een omgeving gevestigd hebben of niet. Het concept subcultural belonging valt hierbij onder 'seeking local community' en 'reflexive' (Jørgensen, 2010, p. 10). Een voorbeeld van het tegenovergestelde, een belonging die niet afhankelijk is van lokale sociale contacten en niet reflexief is, ontleent Jørgensen uit onderzoek van Zygmunt Bauman (2002). Deze conceptualisering omschrijft mensen die niet bewust voor een gemeenschap kiezen omdat zij geen keuze hebben in waar zij wonen. Zij moeten wonen op de plek waar betaalbare woningen zijn. Dit zullen in de praktijk vaak gestigmatiseerde wijken zijn. In haar onderzoek vindt Jørgensen (Jørgensen, 2010, p. 18) dat niet in iedere achtergestelde wijk bewoners op dezelfde manier door stigma geraakt worden. Dit verschil verklaart zij aan de hand van het concentrische ringen model van Burgess (1925).

De vluchtigheid van de ‘zone in transition,’ een plek waar mensen aankomen wanneer ze naar een stad verhuizen en vaak ook zo snel mogelijk weer weg willen, maakt het gevoel van thuishoren zwakker dan dat van de ‘ghetto,’ een plek waar mensen vaak voor een langere tijd wonen. Dit effect is ook te zien in de Britse wijk St Anns, een wijk die gesloopt en herbouwd is in het kader van ‘slum clearance.’ Bewoners van die wijk voelen niet alleen dat zij in hun wijk horen, zij zijn hun wijk en zeggen in interviews bijvoorbeeld: “Ik ben St Anns, dus ik ...” (McKenzie, 2012, p. 470). In Nederlands onderzoek naar middenklasse inwoners van gestigmatiseerde wijken in Den Haag en Amsterdam, geven respondenten aan dat zij tevreden zijn met hun woonsituatie vanwege de lage kosten, maar tegelijkertijd laten zij weinig zien dat zij zich thuis voelen in de wijk. Zij komen weinig op openbare plekken in de wijk en benadrukken dat het deel van de wijk waar zij wonen niet zo slecht is als de rest van de wijk (Pinkster, 2014, p. 824). Hun thuisgevoel hangt dus weinig af van de lokale gemeenschap. In onderzoek in de Bijlmer vonden Pinkster et al. (2020) dat het effect van territoriaal stigma op thuisgevoel verschilde per groep bewoners. Bewoners die niet voldeden aan het stereotype beeld van een inwoner van de Bijlmer legden het stigma gemakkelijk naast zich neer, terwijl gemarginaliseerde bewoners zich distantiëren van het stigma door de schuld ervoor neer te leggen bij andere gemarginaliseerde burens (Pinkster et al., 2020, pp. 538-539). Biddau et al. (2023) onderzochten de verbinding met de woonplek van bewoners van een gebied dat door industriële vervuiling gestigmatiseerd is. Zij vonden een ander effect en zagen dat bewoners door dit stigma een verstoorde plaats identiteit hadden en een ambivalente verbinding met hun woonplek (Biddau et al., 2023, p. 15). Door te verhuizen zouden ze hun eigen gezondheid beschermen, maar hun omgeving en de verbetering ervan opgeven. Door te blijven kunnen ze investeren in de omgeving en het herstel, maar wellicht ten koste van hun gezondheid (Biddau et al., 2023, p. 10). Zij voelen zich dus thuis in deze plaats, maar dat is niet een volledig positief gevoel. In deze context is het stigma dat de bewoners beïnvloedt erg concreet, het is niet alleen sociaal geconstrueerd, maar de vervuiling vormt een onontkoombare bedreiging voor hun toekomst.

Conceptionalisering van thuis voelen: Place attachment

In de Nederlandse context schrijven Peter van der Graaf en Jan Willem Duyvendak (2009) over ‘thuis voelen,’ waarvoor zij het begrip ‘place attachment’ gebruiken. Voor de definitie van dit concept verwijzen zij naar de omgevingspsychologie, waar place attachment wordt omschreven als een “affective bond or link between people and specific places” (Hidalgo & Hernández, 2001, p. 274). Ook Van der Graaf en Duyvendak maken onderscheid tussen een

soort hechting die afhankelijk is van sociale contacten in een wijk en een hechting die aan plaatsen gebonden is. Hetzelfde geldt voor Cuba en Hummon (1993), die zes factoren onderscheiden die iemands hechting met een plek en daarmee de mate van thuis voelen kan beïnvloeden (Cuba & Hummon, 1993, pp. 118-119):

1. Persoonlijk gerelateerd (Comfortabel gevoel)
2. Familie gerelateerd (Familie in de buurt)
3. Vriendschappelijk gerelateerd (Goede relatie met burens)
4. Gemeenschap gerelateerd (Aantrekkelijke levensstijl of gemeenschap)
5. Organisatie gerelateerd (Nabijheid van werk en andere formele organisaties)
6. Woonruimte gerelateerd (Woningbezit en -inrichting)

Scannell en Gifford (2010) gebruiken een driedig model om de mate van hechting aan een plaats te verklaren. De eerste dimensie, gericht op de persoon, omschrijft een hoe iemands persoonlijke gevoelens hechting beïnvloeden. Hierbij kan het gaan om individuele herinneringen en ervaringen die op een plek zijn gevormd, of plekken die een symbolische waarde hebben voor een groep waar iemand deel van uitmaakt. De tweede dimensie wijst op het psychologische proces waarmee iemand gehecht raakt aan een plek, bestaande uit emoties, gedachten en gedrag. De derde dimensie gaat over de plek zelf en omschrijft welke aspecten van de plek maken dat iemand zich daar thuis voelt.

Deze theoretische modellen van place attachment helpen om het begrip thuis voelen te conceptualiseren, ze worden een stuk concreter dan de algemene omschrijvingen uit andere literatuur.

Methoden

Case study

Het beschreven onderzoek is een case study zijn van de wijk Vrederust in Den Haag. Er is gekozen voor deze specifieke case study vanwege de maatschappelijke relevantie. Vanuit beleidsmakers en woningcorporaties is er grote aandacht voor deze wijk en op het moment van onderzoeken voert woningcorporatie Haag Wonen veel projecten uit in de buurt om hechting met de woonomgeving te vergroten. Dit maakt het een rijke casus om onderzoek naar thuis voelen en territoriaal stigma uit te voeren. Tegelijkertijd betekent dit niet dat de bevindingen niet nuttig kunnen zijn in een bredere context (Flyvbjerg, 2006). Om de externe validiteit van het onderzoek te versterken, zijn mixed methods toegepast ter triangulatie.

Onderzoeksmoeheid

Belangrijke context bij de keuze voor onderzoeksmethoden is het begrip ‘onderzoeksmoeheid.’ Inwoners van Den Haag zijn steeds minder bereid om deel te nemen aan wetenschappelijk onderzoek, omdat zij het gevoel hebben dat onderzoekers hen alleen komen vertellen wat zij fout doen en op welke manier zij afwijken van ‘het normale’ (Breed & van Marle, 2022). Ook inwoners van de Rotterdamse Afrikaanderwijk gaven recent aan zat te zijn van onderzoekers die alleen data komen halen (Oostveen, 2023). Zij hekelen anonieme enquêtes, onderzoekers die plotseling weer verdwijnen en vragenlijsten die geen ruimte bieden voor het complexe verhaal van mensen. Hierbij is de vermoeidheid vaak gericht op sociaalwetenschappelijk onderzoek. Florence Ashley wijst op het risico dat onderzoek door masterstudenten vormt voor onderzoeksmoeheid, omdat studenten vaak slechts voor een kortere duur aanwezig zijn en weinig voor interactieve onderzoeksmethoden kiezen (Ashley, 2021, p. 275). Om dit risico te verkleinen, bestaat dit onderzoek onder andere uit interactieve, inductieve en kwalitatieve onderzoeksmethoden die hieronder worden toegelicht.

Grounded theory

Het onderzoek is gebaseerd op een grounded theory benadering. Deze benadering heeft niet als doel om bestaande theorie te testen, maar om theorie te genereren op basis van empirisch onderzoek. Het vormt een alternatief voor onderzoek dat met een sterke hypothese en voorgevormd idee van het veld start, en aan de andere kant theorievorming die niet ontstaat uit contact met het veld (Denscombe, 2010, p. 108). Een van de aspecten die bij bewoners onderzoeksmoeheid oproept is het gevoel dat onderzoekers hen komen vertellen dat zij beter weten hoe zij hun leven in moeten richten of hoe hun gemeenschap werkt. Door met de

grounded theory benadering te werken, is de informatie die bewoners aanleveren leidend en moeten zij hun ervaringen niet voegen naar een bestaande theorie. Het is een inherent inductieve benadering van data-analyse (Bryman, 2012, p. 568). Het veld met een volledig open geest benaderen, wat wenselijk is voor een grounded theory benadering, is echter erg moeilijk. De onderzoeker heeft voorafgaand aan het uitvoeren van de werk een theoretisch raamwerk opgesteld om het onderzoek in context te kunnen plaatsen. Het is onmogelijk om deze voorkennis van theoretische bevindingen uit te schakelen in het veld. Dit is een beperking van de ambitie van grounded theory, die gepoogd is tegen te gaan door de codeerstrategie die hieronder toegelicht staat.

Dataverzameling

Inhoudsanalyse

Onderdeel van dit onderzoek is een inhoudsanalyse van alle krantenartikelen waarin de wijk Vrederust genoemd wordt, die zijn verschenen vanaf 2019. Deze periode is arbitrair, maar er is voor gekozen omdat er in deze periode veel ontwikkelingen rondom de wijk hebben plaatsgevonden. Zo is in deze periode het Nationaal Programma Leefbaarheid en Veiligheid geproduceerd en gepresenteerd en is er gestart met de sloop/nieuwbouw in de wijk. Daarnaast draagt een periode van vijf jaar bij aan de uitvoerbaarheid van het onderzoek.

De artikelen zijn opgevraagd door middel van de database Nexis Uni. De zoekterm ‘Vrederust’ is ingevoerd. Resultaten over onder andere een GGZ-instelling en een voetbalteam in West-Brabant met dezelfde naam zijn hier vervolgens uit gefilterd. Hierna zijn identieke artikelen die met verschillende koppen gepubliceerd handmatig eruit uitgezocht. Ook zijn artikelen die bij nader inzien niet daadwerkelijk over de wijk Vrederust gingen verwijderd uit het corpus. Dit waren met name artikelen waarin tramlijn 9 richting Vrederust genoemd wordt, maar waarvan de omschreven gebeurtenis elders in de stad plaatsvond. Uiteindelijk bestaat het corpus uit 139 artikelen.

De artikelen zijn gepubliceerd in elf verschillende media. De meerderheid van de artikelen is verschenen in de AD Haagsche Courant of in het AD. Omdat deze kranten artikelen van elkaar overnemen, is het mogelijk dat een artikel dat in het corpus staat als verschenen in één van deze kranten, ook in de andere is verschenen. De verdeling over de publicaties staat in onderstaande tabel 1 uitgewerkt. De verdeling van de artikelen over de jaren is ook niet gelijk, in 2023 en naar verwachting ook 2024 verschijnen er meer berichten waarin Vrederust

genoemd wordt dan in de voorgaande jaren, wanneer het aantal rond de twintig schommelt. 35 van de artikelen (25 procent) van de artikelen verscheen in 2023, en tot en met 12 juli 2024 zijn er al 27 artikelen in dit jaar verschenen. Dit kan samenhangen met de presentatie van het Nationaal Programma Leefbaarheid en Veiligheid, die halverwege 2022 plaatsvond.

Naam publicatie	Aantal artikelen
AD	62
AD Haagsche Courant	36
De Telegraaf	17
De Posthoorn	10
Trouw	5
Reformatorisch Dagblad	3
NRC	2
De Volkskrant	1
Metro	1
Verkeersnet	1
Cobouw	1
Totaal	139

Tabel 1 - Verdeling artikelen over publicaties

Jaar	Aantal artikelen
2019	17
2020	21
2021	17
2022	22
2023	35
2024	27
Totaal	139

Tabel 2 – Verdeling artikelen over jaren

Interviews

Aanvullend zijn er voor dit onderzoek kwalitatieve, semigestructureerde interviews met volwassen bewoners van de wijk Vrederust uitgevoerd. De semistruktuur van het interview garandeert dat in ieder interview dezelfde thema's aan bod komen, maar dat er ook ruimte is om de individuele, verschillende ervaringen van bewoners te bespreken (Bryman, 2012, p. 470). Om te voorkomen dat het interview gevoelens van stigma oproept begint de interviewhandleiding met vragen over het thuisgevoel, om later pas naar vragen over territoriaal stigma te gaan.

Participanten zijn geworven tijdens momenten van participerende observatie en door middel van briefjes door de brievenbussen van willekeurige woningen in de wijk, op zoveel mogelijk verschillende plekken. Op deze manier is gepoogd een diverse groep deelnemers te vinden en niet alleen bewoners die vaak op openbare ontmoetingsplekken in de wijk komen.

Via deze methoden zijn zes participanten geworven voor een interview. Een deel van de interviews vond plaats tijdens een moment van participerende observatie en was een gesprek van een half uur of langer. Alle deelnemers zijn woonachtig in de wijk Vrederust. Vier van hen zijn gepensioneerd, waarvan een vrijwilligerswerk in de wijk doet, een doet betaald werk

en een deelnemer onder de pensioenleeftijd doet vrijwilligerswerk. Onder de deelnemers zijn vijf vrouwen en een man. Twee wonen in een koopwoning, vier in een sociale huurwoning.

Ondanks de verschillende gebruikte methoden om deelnemers te werven, is de uiteindelijke steekproef niet representatief voor de hele wijk. Slechts 15 procent van de inwoners van de Dreven en Gaarden is 65 of ouder, waar dat tweederde van de respondenten van het onderzoek is (Den Haag in Cijfers, 2023a). Ook de verhouding tussen mannen en vrouwen is uit balans. De verhouding tussen huiseigenaren en sociale huurders komt wel overeen met de daadwerkelijke verdeling in de wijk, die uit 23,5 procent koopwoningen en 67 procent sociale huur bestaat (Den Haag in Cijfers, 2023b). Daarnaast is het inherent aan onderzoek waarbij deelname vrijwillig is dat alleen mensen die graag deelnemen aan onderzoek tot de respondenten behoren. In dit geval betekent dat mogelijk bewoners die op geen enkele manier geïnteresseerd of betrokken zijn bij de wijk, ook niet snel toe stemmen om deel te nemen aan onderzoek waar zij langere tijd moeten spreken over de wijk. Deze verdeling in respondenten heeft als gevolg dat dit onderzoek slechts ter verkenning van de verschillende houdingen van bewoners van de wijk kan dienen en er geen definitieve conclusies uit getrokken kunnen worden.

Participerende observatie

Additionele data is verzameld in participerende observatie. Deze heeft verspreid over vijf dagen plaatsgevonden op verschillende plekken in de wijk. Dit was onder andere bij evenementen van verschillende woningcorporaties en vrijwilligersorganisaties, maar ook op andere momenten door wandelingen in de wijk en bezoeken van ontmoetingsplekken. Zo snel mogelijk na afloop van het observatiemoment zijn aantekeningen gemaakt. Hierin zijn alleen notities opgenomen over mensen die geïnformeerd zijn over de aard van het onderzoek. De keuze voor deze methode draagt bij aan een holistisch begrip van het samenleven in de wijk. Bovendien heeft de deze methode als doel het gevoel van onderzoeksmoeheid te vermijden, omdat de onderzoeker door het participerende karakter van de observatie ook kan bijdragen aan de wijk en bewoners op een laagdrempelige wijze kan ontmoeten om te benaderen voor een interview. Eveneens dient de participerende observatie als triangulatie van de interviews.

Data-analyse

Inhoudsanalyse

Voor de analyse van de krantenartikelen is in eerste instantie gebruik gemaakt van een inductieve benadering. Door middel van open codering in atlas.ti zijn de thema's van de artikelen en de omschrijvingen van de wijk Vrederust genoteerd. Door vervolgens axiaal te coderen zijn de vaakst terugkerende overkoepelende thema's en termen in kaart gebracht, waarna er ook basale kwantitatieve analyse op deze categorieën is uitgevoerd. Omdat het corpus geen steekproef betreft, maar alle artikelen bevat die verschenen zijn in de aangewezen periode, is er in de kwantitatieve analyse geen significantie berekend. Er is gekozen om eerst een kwantitatieve analyse van de artikelen uit te voeren en niet vooraf aan analyse een codeboek op te stellen. In lijn met de grounded theory benadering, voorkomt deze benadering dat de onderzoeker met teveel vooringenomenheid het veld, in dit geval het corpus, in gaat.

Interviews en participatieve observatie

De data verzameld uit de interviews en de participerende observatie is ook eerst open gecodeerd, vervolgens axiaal en daarna selectief. Deze strategie in coderen is afkomstig uit de grounded theory benadering en helpt de onderzoeker om eigen aannames niet te projecteren op de verzamelde data (Denscombe, 2010, p. 115). De opgekomen codes uit de open codering zijn gegroepeerd naar overkoepelende onderwerpen. Vervolgens zijn door middel van selectieve codering de belangrijkste thema's geselecteerd. Deze zijn terug te lezen in het volgende hoofdstuk.

Onafhankelijkheid en ethiek

In het onderzoek werkt de onderzoeker samen met de woningcorporatie Haag Wonen. Zij spelen een rol in het verschaffen van toegang tot het onderzochte veld en gaven advies tijdens het vormen van de onderzoeksvraag en het onderzoeksontwerp. Door bemiddeling van de scriptiewerkplaats Den Haag Zuidwest heeft de onderzoeker geen verplichtingen tegenover de woningcorporatie buiten een inspanningsverplichting. De onderzoeker wordt niet betaald door Haag Wonen of de scriptiewerkplaats. Wel heeft de onderzoeker tijdens de onderzoeksperiode ondersteuning geboden bij de organisatie van evenementen van de woningcorporatie, bijvoorbeeld door te flyeren of te helpen met opbouw. Ook heeft de woningcorporatie werkruimte beschikbaar gesteld aan de onderzoeker.

Bijgesloten is de ethiek checklist van de Department of Public Administration and Sociology van de Erasmus Universiteit Rotterdam. Hierin worden de ethische overwegingen van het onderzoek nader toegelicht.

Resultaten

Inhoudsanalyse krantenartikelen

Onderwerpen van de artikelen

De wijk Vrederust wordt de afgelopen vijf jaar in verschillende soorten artikelen besproken. Een onderwerp dat vaak voorkomt door de jaren heen zijn de plannen voor sloop/nieuwbouw en renovatie in de wijk. Dit zijn 28 van de 139 artikelen (20 procent). Begin 2024 speelde een rechtszaak tussen een bewonersorganisatie en de ontwikkelaars van het project. De bewoners wilden dat de bouwplannen aangepast werden omdat zij verwachtten dat het zou leiden tot een gebrek aan parkeerplekken en groen in de wijk. Zeven van de artikelen over de sloop/nieuwbouw gaan over deze zaak.

Een andere categorie artikelen is berichten over misdaad die in de wijk heeft plaatsgevonden. Dit zijn 21 artikelen (15 procent). De grootste gebeurtenis in deze groep is een bewoner die begin 2024 is doodgestoken door de vorige bewoner van zijn appartement. Ook staat er regelmatig een artikel over grote handhavingsacties in de krant, waarbij handhavers, politie, belastingambtenaren, en arbeidsinspecteurs de wijk in trekken en boetes uitdelen. In totaal wordt in 45 van de artikelen (32 procent) de politie of handhaving genoemd. Deze artikelen variëren van een handhavingsactie rondom fietsen op de stoep en de dierenpolitie die de eigenaar van twee dwergbokjes zoekt, tot een steekpartij en doodslag.

Daarnaast zijn er artikelen die over een nieuw initiatief of project in de wijk gaan, bijvoorbeeld om bewoners meer te laten bewegen, veiligheid te verhogen of duurzaamheid te stimuleren. Acht artikelen (6 procent) gaan over een prijs die wordt uitgereikt aan bewoners of een organisatie in de wijk.

Veel artikelen waarin de wijk genoemd wordt, gaan niet alleen over Vrederust, maar over Den Haag Zuidwest als geheel. Deze artikelen gaan meestal over de verschillende beleidsprogramma's die de afgelopen jaren voor de wijk zijn opgesteld, de effecten en de noodzaak ervan. In slechts enkele artikelen wordt Vrederust als voorbeeld genoemd binnen een landelijke context, zoals bijvoorbeeld een artikel over het liefdadigheidswerk dat kerken door heel Nederland doen.

Omschrijving van de wijk

De woorden die gebruikt worden om de wijk te omschrijven zijn overwegend negatief. De woorden ‘aandachtswijk’, ‘achterstandswijk,’ ‘achterbuurt,’ en ‘getto’ komen voorbij, bij elkaar opgeteld zijn het zeven artikelen waar één van deze woorden voorbij komt. In drie artikelen wordt de wijk als ‘mooi’ omschreven. Het bijvoeglijk naamwoord dat het vaakst voorkomt, is kwetsbaar. Dit wordt in vijftien artikelen (11 procent) gebruikt om de wijk of haar bewoners te omschrijven.

Vaker wordt er niet één term gebruikt om de wijk te omschrijven, maar wordt er nadruk op de karakteristieken van de wijk gelegd. Vaak worden deze kenmerken in een opsomming naast elkaar gezet, zoals in: “De wijken in Zuidwest scoren ongunstig ten opzichte van de rest van Den Haag als het gaat om onder meer het aantal bijstandsgerechtigden, armoede én criminaliteit” (*AD Haagsche Courant*, ‘Jeugd in Den Haag Zuidwest vaker op crimineel pad,’ 20 juli 2020). Of “Criminaliteit, armoede, werkloosheid, ongezonde levensstijl: het zijn de lijstjes waar je juist niet in wilt staan waar Moerwijk, Bouwlust en Vrederust en Morgenstond hoog scoren, zo beschrijft Richard de Mos” (*AD Haagsche Courant*, ‘Geen lage inkomens in wijken Zuidwest,’ 22 december 2021). Uit veel van deze omschrijvingen spreekt een soort vanzelfsprekendheid, een verwachting dat de lezer wel weet wat deze problemen precies inhouden, er volgt namelijk geen toelichting.

In 29 (21 procent) van de artikelen wordt armoede als kenmerkend voor Vrederust genoemd. Soms is dit een opsomming zoals hierboven genoemd, soms volgt er wel een toelichting. ‘63 procent valt onder de minima,’ (*AD*, ‘Lastige Redouan moest ‘stoorzender’ op zijn schooltafeltje plakken, nu is hij de top in sociaal werk,’ 11 april 2022) of ‘[e]en kwart van de bewoners leeft in armoede’ (*De Telegraaf*, ‘Brede aanpak voor Zuidwest; Balster: ‘Krachtige set aan maatregelen’,’ 17 december 2021). Belangrijk om hierbij in acht te nemen is dat cijfers die genoemd worden vaak gelden voor Den Haag Zuidwest als geheel, er wordt geen onderscheid gemaakt tussen de wijken waaruit Zuidwest bestaat.

Een ander veelgenoemd kenmerk is de opbouw van de wijk. Zo is een deel van Vrederust aangemerkt als beschermd stadsgezicht, vanwege de karakteristieke wederopbouw stijl waarin het ontworpen is. Dit wordt in vijf artikelen benoemd (4 procent). Wel wordt dit het grootste deel van de tijd benoemd omdat de gemeente van plan is deze beschermde staat op te heffen om de plannen voor sloop/nieuwbouw uit te kunnen voeren. Vaker gaat het over de slechte staat van de woningen in de wijk. In zestien verschillende artikelen (12 procent) wordt dit

genoemd, of is het zelfs het onderwerp. Ook dit hangt vaak samen met berichtgeving over de sloop/nieuwbouw en renovatie in de wijk. In een artikel over deze plannen wordt geschreven over: ‘duizenden krakkemikkige portiekwoningen,’ en ‘oude en gehorige schimmelwoningen’ (*AD Haagsche Courant*, ‘Metamorfose voor Zuidwest,’ 2 februari 2022). In het artikel ‘Buurtmoeders in sloopwoningen wanhopig: ‘Wij willen ook gezond wonen!’’ (*AD*, 29 februari 2024) komen moeders in de wijk aan het woord, zij vertellen dat zij zich zorgen maken om de gezondheid van hun kinderen en zichzelf door hun gebrekkige woningen. Een bewoners legt zelfs een verband tussen de kwaliteit van hun woningen en verschillende bureaus die kanker hebben gekregen. De slechte gezondheid van bewoners als algemeen kenmerk van de wijk komt ook in zestien artikelen (12 procent) aan bod. Dit is vaak in de context van de slechte woningen, maar ook gaat het regelmatig over dat inwoners van Vrederust te weinig bewegen, overgewicht en de verkorte levensverwachting in de wijk ten opzichte van de rest van Den Haag.

Geld

In dertig artikelen (22 procent) wordt er gesproken over een grote investering die in de wijk gedaan wordt, vaak in de vorm van miljoenen aan subsidie. Deze subsidies zijn voor woningbouw, sociale projecten, bestrijding van (jeugd)criminaliteit, een ‘fysiek en economisch [...] steuntje in de rug’ (*AD Haagsche Courant*, ‘Allemaal bewegen in Zuidwest,’ 2 februari 2019), het verduurzamen van woningen, bestrijding van (kinder)armoede, verbetering van de leefbaarheid, ‘kansen voor jongeren en het stimuleren van de wijkeconomie’ (*AD*, ‘Den Haag investeert opnieuw in Zuidwest, korte metten met ongelijkheid,’ 27 juli 2021), stimuleren van sport en bewegen, ‘wijken naar een hoger niveau [...] tillen’ (*De Telegraaf*, ‘Geld willekeurig over balk gesmeten’; VVD: vraagtekens bij Regiodeal Zuidwest’, 10 september 2020) en een pendeldienst naar het Westland. Af en toe wordt de vergelijking getrokken met de hoogte van de subsidie die de Rijksoverheid uitkeerde aan Rotterdam Zuid, die vele malen hoger ligt. Waar het in Den Haag Zuidwest om enkele tientallen miljoenen gaat, waren het in Rotterdam honderden miljoenen.

Sprekers

Bovenstaande aspecten hebben te maken met de inhoud van de artikelen. Er is ook gekeken naar wie er aan het woord komt in de berichten. Regelmatig is dat een bestuurder of politicus van de gemeente Den Haag. Het vaakst is dat wethouder Martijn Balster, die Zuidwest in zijn portefeuille heeft, evenals volkshuisvesting. In vijftig van de artikelen (36 procent) komt een

bestuurder aan het woord. Dit is twee keer meer dan het aantal artikelen waarin een bewoner aan het woord komt. Dat gebeurt in 24 artikelen (17 procent). Het bericht ‘‘Moeders van Vrederust’ zijn voorbeeld voor de wijk en verdienen een speldje’ (AD, 14 april 2022) gaat over de groep bewoners van Vrederust die samen zorgen voor de veiligheid en openbare ruimte in de wijk en die daarvoor een prijs krijgen. Desondanks komt in dit stuk geen van de moeders of een andere bewoner aan het woord, maar wel de wethouder die verantwoordelijk is voor de prijsuitreiking.

Positiviteit en negativiteit

Op basis van de onderwerpen van de artikelen en de manier waarop de wijk genoemd en omschreven wordt, is in kaart gebracht welk deel van de artikelen positief, neutraal of negatief zijn. De classificatie van wat Jensen en Christensen (2012) omschrijven als paradoxale berichten, biedt hierin de grootste uitdaging. Dit zijn bijvoorbeeld berichten als ‘Den Haag investeert opnieuw in Zuidwest, korte metten met ongelijkheid’ (AD, 27 juli 2021), waarin aangekondigd wordt dat er vier miljoen euro geïnvesteerd wordt in de wijk om het ‘in sociaaleconomisch opzicht te versterken,’ met daarbij voorbeelden van projecten die daarvoor opgezet worden. Het lijkt op het eerste gezicht een positief bericht omdat er veel geld naar de wijk gaat, maar dat geld komt er omdat de wijk sociaaleconomisch achterloopt, waardoor er een negatiever beeld van de wijk ontstaat. Deze artikelen zijn gecategoriseerd op basis van de omschrijving die van de wijk wordt gegeven. Wanneer deze uitgebreid ingaat op de problemen die in wijk spelen, is het artikel als negatief gecategoriseerd. Wanneer de omschrijving kort en weinig inhoudelijk is, is het artikel als neutraal gecategoriseerd. Dit betekent dat het artikel uit bovenstaande voorbeeld als neutraal is gecategoriseerd, omdat er in het artikel niet op in wordt gegaan wat de sociaaleconomische achterstand van de wijk inhoudt. Het artikel ‘Actieplan tegen jeugdcriminaliteit; Miljoeneninjectie vanuit Rijk voor Zuidwest’ (De Telegraaf, 24 maart 2024) daarentegen is gecategoriseerd als negatief, ondanks dat het onderwerp vergelijkbaar is, omdat hierin de wijk omschreven wordt als ‘een parallelle samenleving waar normen zijn vervaagd.’

Verder zijn bijvoorbeeld artikelen waarin een misdaad die in de wijk plaatsvond wordt beschreven als negatief gecategoriseerd, evenals artikelen waarin de problemen rondom de sloop/nieuwbouw uitgemeten worden. Artikelen over prijzen die uitgereikt zijn aan bewoners of organisaties in de wijk, of artikelen over kunst en cultuur zijn als positief gecategoriseerd. In de categorie neutraal vallen de bovengenoemde paradoxale berichten, evenals berichten

waar geen positief of negatief sentiment uit te ontwaren valt, zoals een artikel over de uitslag van gemeenteraadsverkiezingen in verschillende wijken van Den Haag.

Uiteindelijk vallen twintig artikelen (14 procent) in de categorie positief, 39 artikelen (28 procent) zijn neutraal en 80 artikelen (58 procent) zijn negatief. De meerderheid van de artikelen die in de afgelopen vijf jaar over Vrederust zijn geschreven, zijn dus negatief.

Ervaring van bewoners

De beeldvorming rondom de wijk Vrederust is dus overwegend negatief. Door middel van interviews met bewoners is onderzocht op welke manier zij daar iets van merken en hoe dit hun thuis gevoel beïnvloedt.

Reden om te verhuizen

Voor een verdere uitweiding over het thuisgevoel van de onderzochte bewoners, is het nuttig om stil te staan bij de redenen waarom zij in Vrederust zijn komen wonen. Geen van de respondenten woont al hun hele leven in de wijk. Een respondent verhuisde naar de wijk om dichterbij haar werk te kunnen wonen, wat zich ook in de wijk bevond. Een andere respondent woog mee dat haar moeder al in de wijk woonde. Voor de andere deelnemers geldt voornamelijk dat factoren op hun vorige woonplek hen motiveerden om te verhuizen. Zo vond iemand dat zijn vorige woonplek ongeschikt was om kinderen te laten opgroeien. Een ander werd gedwongen te verhuizen omdat haar vorige woning gesloopt werd. Zij kozen vervolgens voor Vrederust omdat zij hier een woning konden krijgen, respectievelijk via een initiatief van de werkgever en door toewijzing van een woningcorporatie.

Factoren in thuis voelen

Contact met buren

De meest genoemde factor die bijdraagt aan het thuisgevoel van bewoners is het contact met andere mensen, zowel in positieve als negatieve zin. In bijna ieder interview spreken respondenten over hun verhouding tot hun buren en wat hen dat brengt. Een respondent benadrukt de waarde van een goede verhouding tot de buren in het geval van nood en geeft het voorbeeld van een medisch ongeval waarbij de buren de kinderen van het slachtoffer kunnen opvangen. Een andere respondent, huiseigenaar, vertelt over de formelere samenwerking met buren rondom verbeteringen aan hun woningen, zoals bij de aanschaf van zonnepanelen:

“Het is nog steeds zo dat wanneer we een schilder inhuren, dat we dan de burens vragen: Doe je ook mee? Ik ga mijn buitenboel doen. We kunnen het samen doen. [...] Dat soort gemeenschapsgevoel is er nog steeds. We hebben ook samen toen we zonnepanelen op het dak lieten zetten, dan informeer je elkaar ook: Ik ga dat doen. Ben je geïnteresseerd? Ik stuur je wel de offerte op. Dan kan je zelf kijken of je wel of niet meedoet”

Een bewoner die zegt zich niet thuis te voelen in de wijk, trekt de vergelijking met haar vorige woonplek, waar in tegenstelling tot haar huidige buurt, regelmatig straatfeesten georganiseerd werden.

Veiligheid

Het contact met andere bewoners van de wijk wordt door niet iedereen als positief ervaren. De respondent die Vrederust omschrijft als “een rotplek om te wonen,” komt liever niet op straat, omdat zij het gevoel heeft dat zij mensen niet kan aankijken zonder dat die agressief reageren. Meerdere respondenten benoemen dat zij last hebben van hangjongeren die zich bij het winkelcentrum ophouden en dat dit hun thuisgevoel aantast. Hierbij is de nuancering nodig van een respondent die zich ook niet altijd veilig voelt, maar daarbij expliciet benoemd dat dit niet alleen geldt voor de wijk Vrederust, maar voor de samenleving als geheel. Zij ziet daarin een verandering en gebruikt daarvoor het voorbeeld van het touwtje uit de brievenbus. Waar eerder mensen hun burens vertrouwden en het met een touwtje aan de deursluiting voor iedereen mogelijk maakten hun voordeur open te doen, bestaat dit nu niet meer. Deze zelfde respondent geeft ook aan dat zij haar kind niet laat spelen in Vrederust, maar dat zij naar het naastgelegen Wateringse Veld gaat om speeltuinen op te zoeken.

De gebouwde omgeving

Een factor die respondenten op verschillende manieren benoemen als iets dat bijdraagt aan hun thuisgevoel, is de gebouwde omgeving. Als positief wordt vaak de eigen woning omschreven. De gunstige ligging van de woning ten opzichte van voorzieningen, de aanwezigheid van een tuin of het rustige karakter van de straat worden daarbij expliciet benoemd. In enkele interviews, maar ook tijdens observatiemomenten, benoemen bewoners dat de hoeveelheid groen in de wijk hen prettig doet voelen. Daarnaast speelt voor een enkeling de aanwezigheid van voorzieningen als openbaar vervoer, winkels, scholen en een bibliotheek mee.

De waardering voor het groen raakt ook aan een conflict dat op meerdere momenten tijdens het veldwerk opkomt. Hierbij gaat het om de vermeende tweestrijd tussen de aanwezigheid van groen en van voldoende parkeerplekken. De deelnemers aan de interviews, voor zover dit onderwerp te sprake kwam, geven allen aan het belang van natuur in de wijk zwaarder te wegen. Tijdens een lezing over participatie in de wijk waar zowel bewoners aanwezig waren als anderen die met de wijk werken, werd dit conflict uitgebreid besproken. Een bewoner die het belang van groen benadrukt in een interview, geeft ook aan last te hebben van problemen met parkeren rondom een basisschool in de wijk:

“De ouders komen altijd met hun auto om hun kind op te halen. Je hebt hele gevaarlijke verkeerssituaties daarvoor. Men parkeert dubbel. Je moet even kijken, op de hoek van de Berensteinlaan. Berenstein-, Melis Stokelaan. En iets verderop, niet zo ver van het politiebureau. Je hebt daar ook een hoek. Het zijn ook relatief smalle straten. Ze komen bij ons in de wijk, parkeren dubbel.”

Dit terugkerende probleem geeft de bewoner een gevoel van onrust dat hem minder prettig in de wijk laat voelen. Hetzelfde geldt voor afval op straat, vaak afkomstig van vuilniszakken die naast een container zijn gezet en daarna open zijn geraakt, maar ook ander zwerfvuil.

Wat voor deze respondent bijdraagt aan een positief thuisgevoel, is de mogelijkheid om samen te werken met burens om deze problemen aan te pakken en daarmee controle te houden over zijn omgeving. Dit geldt ook voor andere respondenten, zo omschrijft iemand het steeds groeiende team buurtbewoners dat tijdens oud en nieuw de straat op gaat om een oogje in het zijl te houden. Ook tijdens evenementen van woningcorporatie Haag Wonen worden vaak afvalgrijpers klaargezet, zodat bezoekers van het evenement samen de buurt op kunnen ruimen.

Werk en school

De aanwezigheid van formele organisatie als (vrijwilligers)werk en school draagt voor respondenten bij aan een positief thuisgevoel. Veel van de respondenten zijn gepensioneerd, maar zoals eerder beschreven was de nabijheid van werk voor een deelnemer de reden om in de wijk te gaan wonen. Anderen voelen zich verbonden met de wijk door het vrijwilligerswerk dat zij doen. Een respondent die naast de plek woont waar zij vrijwilliger is, geeft aan er trots te zijn dat zij altijd in kan springen omdat zij zo dichtbij woont. Voor een respondent was de grote aanwezigheid van scholen in de wijk een positieve factor in het thuisgevoel. Het feit dat zijn kinderen naar school konden lopen en vrienden waren met de buurkinderen deed hem positief voelen over zijn woonomgeving. Hij maakt zich dan ook

zorgen om een verandering die hij signaleert, waarbij ouders hun kinderen niet meer naar de school in de wijk sturen maar naar omliggende wijken brengen met de auto.

Territoriale stigmatisering

In onderzoek naar territoriaal stigma in de Bijlmer in Amsterdam, ondervonden Pinkster et al. (2020) dat respondenten als vanzelf over het stigma op hun wijk begonnen in interviews, ondanks dat de onderzoekers niet expliciet benoemden dat het interview daarover zou gaan. Dit was niet het geval tijdens het veldwerk in Vrederust. Respondenten begonnen over het algemeen niet over de status of een stigma van de wijk totdat de onderzoeker daar naar vroeg.

Reputatie van de wijk

Twee respondenten spreken over de wijk in termen die beleidsmakers gebruiken voor gemarginaliseerde wijken. Hierbij gaat het om “achterstandswijk,” en “krachtwijk.” De eerste bewoner benoemde hierna gelijk dat zij van deze achterstandswijk iets moois wilde maken, door middel van haar vrijwilligerswerk. Voor de andere bewoner is het een reden om niet direct te benoemen dat hij in Vrederust woont tegenover anderen, maar om een andere bewoording te gebruiken. Hier voegt hij wel aan toe dat hij verwacht dat de mensen die hij spreekt de associatie van ‘krachtwijk’ zelf niet hebben bij Vrederust.

Geen van de respondenten had een duidelijk idee over de status van de wijk Vrederust voordat zij er kwamen wonen. De reputatie van de wijk speelde niet mee in hun overweging om er te komen wonen. Sommigen leerden later dat er verschil gold tussen de Gaarden en de Dreven, maar wel op tegengestelde manier. “De Gaarden was elite,” geeft een bewoner van dit gedeelte aan. Een andere bewoner stelt juist dat de Gaarden minder goed aangeschreven stonden dan de Dreven.

Factoren in stigma

Een bewoner geeft aan zich zorgen te maken om het imago van de wijk. De factoren die voor hem bijdragen aan een verminderd thuisgevoel, stralen af op de hele wijk. Dit gaat om de medebewoners die op straat lopen, zoals moslimmannen in een “jurk,” waarin hij zichzelf niet herkent. Ook gaat het om de zorg voor de publieke ruimte, het afval op straat en de parkeerproblemen in de wijk. Hierdoor trekt hij zich terug in het kleine deel van de wijk waar hij directe controle over heeft. Een andere respondent maakt zich vooral om veiligheid en

agressie op straat en geeft ook aan zich prettig te voelen in haar woning, maar niet in de rest van de wijk. Hierdoor komt zij niet graag buiten.

In verschillende gesprekken kaarten bewoners aan dat ouders hun kinderen minder graag in de wijk laten opgroeien. Zoals eerder beschreven trekt een respondent naar een andere wijk met haar kind om hem buiten te laten spelen. Iemand anders signaleert dat ouders hun kind minder vaak naar de basisscholen in de buurt brengen maar daarvoor ook naar andere wijken trekken.

Discussie, conclusie en aanbevelingen

Verschillen tussen de ervaring van bewoners en krantenartikelen

Er is een discrepantie tussen de ervaringen van buurtbewoners en representatie van de wijk in de media. De ervaringen die bewoners omschrijven in de interviews komen niet volledig overeen met de veelvoorkomende beschrijvingen van de wijk in krantenartikelen. Daarbij komen de omschrijvingen van de wijk in krantenartikelen bijna niet terug in de interviews met buurtbewoners. Een voorbeeld hiervan is de armoede die vaak in de context van Vrederust aangehaald wordt. Bewoners spreken hier niet over. Hetzelfde geldt voor de slechte gezondheid van inwoners en de slechte staat van de woningen. De deelnemers aan de interviews zijn zelfs overwegend positief over hun woning. Geen van de respondenten woont in een woning die gesloopt zal worden in de geplande sloop/nieuwbouw, dus ook dit kwam in de interviews nauwelijks ter sprake. Wanneer de interviews waren afgenomen met bewoners van huizen die gesloopt gaan worden, was het resultaat wellicht anders geweest. De grote rol die contact met buurtbewoners speelt in het thuisgevoel, komt ook nauwelijks terug als kenmerkend onderdeel van de wijk Vrederust in krantenartikelen. Uitzondering hierop is een bericht over de nominatie van een straat in Vrederust voor de prijs voor de ‘Liefste straat van Den Haag’ (*AD Haagsche Courant*, ‘Welke straat is 'Liefste'?', 3 maart 2023).

Zorgen over de openbare ruimte, met name parkeren, komen in zowel de interviews als de krantenartikelen terug. De zorgen rondom parkeren spelen in de krantenartikelen voornamelijk in de rechtszaak over het bestemmingsplan voor de nieuwbouw in de wijk, over de toekomstige opbouw van de wijk. Ook in de huidige situatie ervaren bewoners al problemen met parkeren in hun buurt, zoals in de participatieve observatie en een interview terugkomt. Ook de opbouw en de openbare ruimte van de wijk in de positieve zin komen terug in zowel de interviews als de krantenartikelen. Verder wordt de hoeveelheid groen in de wijk, die voor enkele bewoners bijdraagt aan een positief thuisgevoel, in dezelfde artikelen besproken als iets dat bedreigt wordt door de sloop/nieuwbouw.

Rondom veiligheid zijn er ook parallellen tussen de interviews met bewoners en de mediaberichten. Enkele bewoners ervaren overlast van hangjongeren in de buurt, een voorbeeld van iets dat zij zelf mee maken. Andere bewoners hebben een onbestemder gevoel van onveiligheid, zoals de moeder die met haar kind de wijk uit trekt om buiten te spelen en voelt dat de hele samenleving minder veilig is geworden. Hierbij noemt zij geen voorbeelden

uit haar dagelijks leven om dit gevoel uit te leggen. Wellicht is dit gevoel meer gebaseerd op mediaberichtgeving over misdaad.

Media en territoriaal stigma

De verschillen tussen de beeldvorming rond Vrederust in de media en de ervaringen van bewoners zijn mogelijk te verklaren door wie die invloed hebben op de mediaberichten. Zo komen bestuurders en politici twee keer vaker aan het woord in de artikelen dan bewoners. Dit komt overeen met bevindingen uit eerder onderzoek, waarin bewoners ook ondervertegenwoordigd zijn in berichtgeving over hun wijk (Larsen & Delica, 2019, p. 554). Samenhangend met de bevinding dat territoriaal stigma over het algemeen sterker wordt ervaren door buitenstaanders dan door bewoners (Larsen & Delica, 2019), zou het verschil in negativiteit verklaard kunnen worden door het gebrek aan zichtbaarheid van bewoners in de media. Dit komt overeen met bevindingen uit Iers onderzoek, waarin bleek dat wanneer bewoners meer invloed kregen op de beeldvorming van hun wijk, deze ook positiever werd. (Conway et al., 2012). De weerloosheid van bewoners tegenover territoriaal stigma die Wacquant (2007) omschrijft, pakt in de praktijk dus ook niet altijd zo uit.

Deel van de oorzaak van de negatieve berichtgeving over Vrederust kan dus liggen bij de kleine stem die bewoners hierin hebben, maar het kan ook verklaard worden door het terugkerende thema van miljoeneninvesteringen en subsidies. Overheden kunnen er belang bij hebben dat er een negatief beeld van een wijk heerst, zodat zij deze investeringen en subsidies kunnen ontvangen en verantwoorden (Müller, 2024). Dit betreft geen kwaadaardig complot, het negatieve beeld kan ontstaan omdat Vrederust daadwerkelijk achterstanden heeft ten opzichte van de rest van de stad. Er is geen reden om aan te nemen dat er onwaarheden in de artikelen geschreven staan. Het zou alleen moeilijker worden voor de gemeente Den Haag om de Rijksoverheid te overtuigen om honderden miljoenen aan subsidie te verstrekken aan Den Haag Zuidwest, zoals ze deed voor Rotterdam Zuid, wanneer er evenveel aandacht zou gaan naar alle aspecten van de wijk die bewoners als positief ervaren.

Bewoners en territoriaal stigma

In de toelichting die de geïnterviewden geven over hun gevoelens over de wijk, geven zij over het algemeen concrete voorbeelden uit hun dagelijks leven. Hun beeld van de wijk lijkt daardoor over het algemeen niet op mediaberichten gebaseerd te zijn. De mate van negatieve berichtgeving over Vrederust, staat ook niet in verhouding tot de mate waarin bewoners een

territoriaal stigma ervaren. Bewoners spreken weinig in stigmatiserende termen over hun wijk en geven niet aan dit van anderen te horen, ook desgevraagd. Zoals eerder beschreven, brengen de geïnterviewden wel een aantal zaken ter sprake die ook in de krantenartikelen als problemen worden benoemd.

Er komen op enkele andere momenten wel tekens van geïnternaliseerd territoriaal stigma naar voren in de interviews. Een bewoner die liever niet tegen buitenstaanders zegt dat die in de Vrederust woont, creëert een distantie tussen hem en de wijk die lijkt op houdingen die bewoners van hevig gestigmatiseerde wijken in de Verenigde Staten (Blokland, 2008), maar ook in Nederland (Pinkster, 2014). Daar tegenover staat een bewoner die de wijk omschrijft als een achterstandswijk, maar daar juist iets moois van wil maken. Deze houding lijkt op subcultural belonging, een thuisgevoel dat versterkt wordt door territoriaal stigma, als tegenreactie (Jørgensen, 2010). Deze vorm van thuisgevoel plaatst Jørgensen in een matrix, die een verdeling maakt tussen een reflexief en niet-reflexief thuisgevoel, dat wel of niet zoekt naar een lokale gemeenschap. Het thuisgevoel van bijna alle respondenten zoekt naar een lokale gemeenschap, wel op verschillende schalen. De reflexiviteit, de mate waarin het bewonen van de wijk een bewuste keuze was, verschilt meer tussen de respondenten. Een deel van de respondenten kwam in de wijk wonen omdat daar simpelweg woningen beschikbaar waren, een deel omdat er factoren als werk en familie aanwezig waren.

Het meest negatieve thuisgevoel is over het algemeen te vinden bij bewoners met een niet-reflexief thuisgevoel dat niet zoekt naar een lokale gemeenschap. Jørgensen (2010) koppelt dit aan de ‘zone in transition’ uit het concentrische ringen model van Burgess (1925). Doordat mensen hun verblijf in de wijk als tijdelijk zien door een gebrek aan keuze, maken zij geen verbinding met de wijk. Dit kan erop wijzen dat Vrederust geen zone in transition is en dat mensen, ondanks dat zij in eerste instantie niet heel bewust voor de wijk kozen, er wel een thuis van maken. Dit verschil wordt gemaakt door het contact dat zij met hun burens en lokale gemeenschap hebben. Hierbij is het belangrijk de kleine steekproef in acht te nemen en het feit dat mensen die geen enkele connectie met de wijk voelen waarschijnlijk minder snel bereid zijn deel te nemen aan een onderzoek erover.

Beperkingen en aanbevelingen

Het huidige onderzoek concludeert dat de berichtgeving over Vrederust overwegend negatief is. Een inhoudsanalyse van artikelen over wijken in Den Haag die minder aan stigma

onderhevig zijn, is daarom aan te raden. Op deze manier kan vergeleken worden of de overwegend negatieve berichtgeving een effect is van het territoriaal stigma op Vrederust, of meer van de werking van media in het algemeen. Hoewel eerder onderzoek uitwijst dat gestigmatiseerde wijken ook disproportioneel vaak negatief in het nieuws komen (Jahiu & Cinnamon, 2022), is dit soort onderzoek nog niet in Nederland uitgevoerd.

Toekomstig onderzoek kan een vollediger beeld scheppen van de effecten van territoriaal stigma in Vrederust creëren, door enkele van de beperkingen van dit onderzoek te compenseren. De steekproef aan interviews geeft een eerste inzicht in de houdingen van bewoners, maar is niet representatief. Onderzoek waarin een bredere groep bewoners geïnterviewd wordt, zoals ook mensen uit woningen die gesloopt gaan worden, jongere mensen en mannen, kan verder uitwijzen of de invloed van territoriaal stigma op het thuisgevoel gering is. Ook zou onderzoek naar de overwegingen en houdingen van journalisten en beleidsmakers nieuw inzicht kunnen bieden in de productie van territoriaal stigma, hier is in dit onderzoek slechts speculatie op basis van eerdere bevindingen mogelijk.

Tot slot, bieden de conclusies uit dit onderzoek kansen voor journalisten en beleidsmakers om te kijken naar de manier waarop zij over Vrederust spreken. Hoewel bewoners dus nog niet sterk worden aangetast in hun thuisgevoel door territoriaal stigma, draagt de beeldvorming rondom de wijk hier niet aan bij. Door bewoners een grotere stem te geven in mediaberichten kan het negatieve beeld van de wijk in de media genuanceerd worden, ook wanneer het nodig is een bepaald probleem uit te lichten om een subsidie te verantwoorden. Door de behaalde successen van een dergelijke investering bijvoorbeeld uit te lichten, kan het belang ervan onderstreept worden zonder stigma verder aan te wakkeren.

Literatuurlijst

- Antonsich, M. (2010). Searching for Belonging – An Analytical Framework. *Geography Compass*, 4(6), 644-659. <https://doi.org/10.1111/j.1749-8198.2009.00317.x>
- Ashley, F. (2021). Accounting for research fatigue in research ethics. *Bioethics*, 35(3), 270-276. <https://doi.org/10.1111/bioe.12829>
- Bauman, Z. (2002). *Fællesskab—En søgen efter tryghed i en usikker verden*. Hans Reitzels Forlag.
- Besbris, M., Faber, J. W., Rich, P., & Sharkey, P. (2015). Effect of neighborhood stigma on economic transactions. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 112(16), 4994-4998. <https://doi.org/10.1073/pnas.1414139112>
- Biddau, F., D’Oria, E., & Brondi, S. (2023). Coping with Territorial Stigma and Devalued Identities: How Do Social Representations of an Environmentally Degraded Place Affect Identity and Agency? *Sustainability*, 15(3), 2686. <https://doi.org/10.3390/su15032686>
- Blokland, T. (2008). ‘You Got to Remember you Live in Public Housing’: Place-Making in an American Housing Project: Housing, Theory & Society. *Housing, Theory & Society*, 25(1), 31-46. <https://doi.org/10.1080/14036090601151095>
- Breed, M., & van Marle, F. (2022, januari 17). Bewoners aandachtswijken voelen zich klein gehouden door onderzoekers en beleidsmakers. *Sociale Vraagstukken*. <https://www.socialevraagstukken.nl/bewoners-aandachtswijken-voelen-zich-klein-gehouden-door-onderzoekers-en-beleidsmakers/>
- Bryman, A. (2012). *Social research methods* (4th ed). Oxford University Press.
- Burgess, E. (1925). “The Growth of the City: An Introduction to a Research Project”. In J. Lin & C. Mele (Red.), *The Urban Sociology Reader* (pp. 91-99). Routledge.

- Conway, B., Corcoran, M. P., & Cahill, L. M. (2012). The ‘miracle’ of Fatima: Media framing and the regeneration of a Dublin housing estate. *Journalism*, 13(5), 551-571.
<https://doi.org/10.1177/1464884911431548>
- Cuba, L., & Hummon, D. M. (1993). A Place to Call Home: Identification with Dwelling, Community, and Region. *The Sociological Quarterly*, 34(1), 111-131.
- Den Haag in Cijfers. (2023a). *Den Haag in Cijfers—Bevolking—2023—98 Dreven en Gaarden*. Den Haag in Cijfers.
https://denhaag.incijfers.nl/Jive?workspace_guid=a7eea863-0230-472e-975c-31e619874fad
- Den Haag in Cijfers. (2023b). *Den Haag in Cijfers—Thema's—2023—98 Dreven en Gaarden*. Den Haag in Cijfers.
https://denhaag.incijfers.nl/Jive?workspace_guid=06daa0db-fedf-487e-be19-e578a8d1fa3b
- Denscombe, M. (2010). *The good research guide: For small-scale social research projects* (4th ed). McGraw-Hill/Open University Press.
- Flyvbjerg, B. (2006). Five Misunderstandings About Case-Study Research. *Qualitative Inquiry*, 12(2), 219-245. <https://doi.org/10.1177/1077800405284363>
- Gemeente Den Haag. (2021a). *Wijkprofielen—Leefbaarheid en Veiligheid—33 Bouwlust/Vrederust*.
<https://denhaag.incijfers.nl/dashboard/nl/wijkprofielen/leefbaarheid-en-veiligheid>
- Gemeente Den Haag. (2021b). *Zuidwest in cijfers* (RIS308973).
https://denhaag.raadsinformatie.nl/document/10214966/1/RIS308973_Bijlage_2__FacetsheetsZW
- Goffman, E. (1963). *Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity*. Simon & Schuster.

- Graaf, P. van der, & Duyvendak, J. W. (2009). *Thuis voelen in de buurt: Een opgave voor stedelijke vernieuwing: een vergelijkend onderzoek naar de buurtthechting van bewoners in Nederland en Engeland*. NICIS Institute ; Amsterdam University Press.
- Haagse Kaart. (2024). *Kaart 1945*. De Haagse Groeikaart. <http://www.haagsekaart.nl/>
- Hidalgo, M. C., & Hernández, B. (2001). PLACE ATTACHMENT: CONCEPTUAL AND EMPIRICAL QUESTIONS. *Journal of Environmental Psychology*, 21(3), 273-281. <https://doi.org/10.1006/jevp.2001.0221>
- Jahiu, L., & Cinnamon, J. (2022). Media coverage and territorial stigmatization: An analysis of crime news articles and crime statistics in Toronto. *GeoJournal*, 87(6), 4547-4564. <https://doi.org/10.1007/s10708-021-10511-5>
- Jensen, S. Q., & Christensen, A.-D. (2012). Territorial stigmatization and local belonging: A study of the Danish neighbourhood Aalborg East. *City*, 16(1-2), 74-92. <https://doi.org/10.1080/13604813.2012.663556>
- Jørgensen, A. (2010). The Sense of Belonging in New Urban Zones of Transition. *Current Sociology*, 58(1), 3-23. <https://doi.org/10.1177/0011392109348542>
- Larsen, T. S., & Delica, K. N. (2019). The production of territorial stigmatisation: A conceptual cartography. *City*, 23(4-5), 540-563. <https://doi.org/10.1080/13604813.2019.1682865>
- Lörzing, H., Harbers, A., & Schluchter, S. (2008). *Krachtwijken met karakter*. Planbureau voor de Leefomgeving. <https://www.pbl.nl/publicaties/krachtwijken-met-karakter>
- McKenzie, L. (2012). A Narrative from the Inside, Studying St Anns in Nottingham: Belonging, Continuity and Change. *The Sociological Review*, 60(3), 457-475. <https://doi.org/10.1111/j.1467-954X.2012.02094.x>

- Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. (2022). *Nationaal programma Leefbaarheid en Veiligheid*. <https://open.overheid.nl/documenten/ronl-b338d560857e5f1227939ee0e47ac14db6d6ee63/pdf>
- Müller, T. (2024). Doing/Undoing Stigma: The Moral Enterprise of Territorial Stigma. *Journal of Contemporary Ethnography*, 53(2), 212-247. <https://doi.org/10.1177/08912416241229690>
- Omroep West (Regisseur). (2023, december 24). *Deze Haagse wijk veranderde in 70 jaar van modernste in armste deel van de stad* [Broadcast]. <https://www.youtube.com/watch?v=avdXUbbSjG4>
- Oostveen, M. (2023, oktober 20). In deze Rotterdamse wijk zijn bewoners nu wel genoeg onderzocht: ‘Ze denken dat ze hier even data kunnen komen halen’. *de Volkskrant*. <https://www.volkskrant.nl/wetenschap/in-deze-rotterdamse-wijk-zijn-bewoners-nu-wel-genoeg-onderzocht-ze-denken-dat-ze-hier-even-data-kunnen-komen-halen~b67b772b/>
- Pinkster, F. M. (2014). “I Just Live Here”: Everyday Practices of Disaffiliation of Middle-class Households in Disadvantaged Neighbourhoods. *Urban Studies*, 51(4), 810-826. <https://doi.org/10.1177/0042098013489738>
- Pinkster, F. M., Ferier, M. S., & Hoekstra, M. S. (2020). On the Stickiness of Territorial Stigma: Diverging Experiences in Amsterdam’s Most Notorious Neighbourhood. *Antipode*, 52(2), 522-541. <https://doi.org/10.1111/anti.12608>
- ‘Regio Deal Den Haag Zuidwest II’. (2023). *Regio Deal Den Haag Zuidwest II*. <https://open.overheid.nl/documenten/b955bf1d-c528-4f7c-a66e-412756b06e68/file>
- Scannell, L., & Gifford, R. (2010). Defining place attachment: A tripartite organizing framework. *Journal of Environmental Psychology*, 30(1), 1-10. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2009.09.006>

- Stjernborg, V., Tesfahuney, M., & Wretstrand, A. (2015). The Politics of Fear, Mobility, and Media Discourses. *Transfers*, 5(1), 7-27. <https://doi.org/10.3167/TRANS.2015.050103>
- Wacquant, L. (2007). Territorial Stigmatization in the Age of Advanced Marginality. *Thesis Eleven*, 91(1), 66-77. <https://doi.org/10.1177/0725513607082003>
- Wacquant, L., Slater, T., & Pereira, V. B. (2014). Territorial Stigmatization in Action. *Environment and Planning A: Economy and Space*, 46(6), 1270-1280. <https://doi.org/10.1068/a4606ge>

Bijlagen

Bijlage I. Checklist ethical and privacy aspects of research

CHECKLIST ETHICAL AND PRIVACY ASPECTS OF RESEARCH

INSTRUCTION

This checklist should be completed for every research study that is conducted at the Department of Public Administration and Sociology (DPAS). This checklist should be completed *before* commencing with data collection or approaching participants. Students can complete this checklist with help of their supervisor.

This checklist is a mandatory part of the empirical master's thesis and has to be uploaded along with the research proposal.

The guideline for ethical aspects of research of the Dutch Sociological Association (NSV) can be found on their website (http://www.nsv-sociologie.nl/?page_id=17). If you have doubts about ethical or privacy aspects of your research study, discuss and resolve the matter with your EUR supervisor. If needed and if advised to do so by your supervisor, you can also consult Dr. Bonnie French, coordinator of the Sociology Master's Thesis program.

PART I: GENERAL INFORMATION

Project title: Territoriaal stigma en belonging in Vrederust

Name, email of student: Bibi Berenschot, 693641bb@student.eur.nl

Name, email of supervisor: Sjaak Braster, braster@essb.eur.nl

Start date and duration: Januari 2024 – Augustus 2024

Is the research study conducted within DPAS

YES - **NO**

If 'NO': at or for what institute or organization will the study be conducted?
(e.g. internship organization)

Haag Wonen & Scriptiewerkplaats Den Haag Zuidwest

PART II: HUMAN SUBJECTS

1. Does your research involve human participants. **YES** - NO

If 'NO': skip to part V.

If 'YES': does the study involve medical or physical research? YES - **NO**

Research that falls under the Medical Research Involving Human Subjects Act ([WMO](#)) must first be submitted to [an accredited medical research ethics committee](#) or the Central Committee on Research Involving Human Subjects ([CCMO](#)).

2. Does your research involve field observations without manipulations that will not involve identification of participants. YES - **NO**

If 'YES': skip to part IV.

3. Research involving completely anonymous data files (secondary data that has been anonymized by someone else). YES - **NO**

If 'YES': skip to part IV.

PART III: PARTICIPANTS

1. Will information about the nature of the study and about what participants can expect during the study be withheld from them? YES - **NO**
2. Will any of the participants not be asked for verbal or written 'informed consent,' whereby they agree to participate in the study? **YES** - NO
3. Will information about the possibility to discontinue the participation at any time be withheld from participants? YES - **NO**
4. Will the study involve actively deceiving the participants? YES - **NO**
Note: almost all research studies involve some kind of deception of participants. Try to think about what types of deception are ethical or non-ethical (e.g. purpose of the study is not told, coercion is exerted on participants, giving participants the feeling that they harm other people by making certain decisions, etc.).
5. Does the study involve the risk of causing psychological stress or negative emotions beyond those normally encountered by participants? **YES** - NO
6. Will information be collected about special categories of data, as defined by the GDPR (e.g. racial or ethnic origin, political opinions, religious or philosophical beliefs, trade union membership, genetic data, biometric data for the purpose of uniquely identifying a person, data concerning mental or physical health, data concerning a person's sex life or sexual orientation)? YES - **NO**
7. Will the study involve the participation of minors (<18 years old) or other groups that cannot give consent? YES - **NO**
8. Is the health and/or safety of participants at risk during the study? YES - **NO**
9. Can participants be identified by the study results or can the confidentiality of the participants' identity not be ensured? **YES** - NO
10. Are there any other possible ethical issues with regard to this study? **YES** - NO

If you have answered 'YES' to any of the previous questions, please indicate below why this issue is unavoidable in this study.

Vraag 2: Participerende observatie is onderdeel van het onderzoek. Er zijn mensen aanwezig geweest bij evenementen waar observaties zijn uitgevoerd, die niet wisten dat dit het geval was. Het is niet wenselijk om iedere deelnemer persoonlijk aan te spreken en een informed consent formulier te laten ondertekenen voordat zij deelnemen aan activiteiten, omdat dit mensen ervan kan afschrikken om naar buurt evenementen te komen. Bovendien vergroot het de kans dat deelnemers zich anders zullen gedragen omdat zij weten dat ze bekeken worden.

Vraag 5: Het onderwerp territoriaal stigma kan emotionele reacties oproepen bij de deelnemers, omdat zij het stigma internaliseren.

Vraag 9: Het onderzoek vindt plaats in een kleine populatie, het is één specifieke wijk in Den Haag. Als bewoners van de wijk elkaar erg goed kennen, is het mogelijk dat zij elkaar zullen herkennen aan de antwoorden die zij geven op vragen, of omdat zij beiden aanwezig waren bij een evenement waar ik over schrijf.

Vraag 10: Een andere ethische zorg is reputatieschade voor de woningcorporatie in samenwerking waarmee dit onderzoek is geschreven. De samenwerking met hen kan leiden tot verwachtingen bij de bewoners over mogelijke acties die de corporatie zal ondernemen, alhoewel daar geen signalen over zijn ontvangen tijdens het onderzoek. Ik heb geen controle over wat de corporatie uiteindelijk doet met mijn resultaten.

What safeguards are taken to relieve possible adverse consequences of these issues (e.g., informing participants about the study afterwards, extra safety regulations, etc.).

Na afloop of gedurende participerende observatie zijn deelnemers geïnformeerd over het onderzoek en om verbale toestemming gevraagd. De verzamelde data van deelnemers die hun toestemming niet verleend hebben, of die niet over het onderzoek geïnformeerd zijn, zijn verwijderd uit de aantekeningen en niet verder gebruikt in het onderzoek.

Om negatieve emotionele gevolgen te voorkomen kregen deelnemers de ruimte om zich terug te trekken uit het onderzoek wanneer zij zich er niet meer prettig bij voelen. Bovendien is de interviewhandleiding zo geformuleerd dat niet de aanname wordt gedaan dat bewoners territoriaal stigma ervaren, het is ook mogelijk dat zij dit niet ervaren. Op deze manier voorkomt de onderzoeker dat die zelf het stigma aanwakkert. In de praktijk is niet gebleken dat de deelnemers emotioneel reageerden tijdens interviews.

De onderzoeksresultaten zijn anoniem verwerkt en de persoonlijke kenmerken van de deelnemers zijn zo algemeen mogelijk omschreven, wanneer er enige mogelijkheid was dat iemand ze eraan zou herkennen.

In het kader van transparantie zijn alle deelnemers op de hoogte dat er samenwerking met Haag Wonen plaats heeft gevonden en dat dit slechts gaat over hulp bij het onderzoeksontwerp, deelname aan evenementen en toegang tot een werkplek.

Are there any unintended circumstances in the study that can cause harm or have negative (emotional) consequences to the participants? Indicate what possible circumstances this could be.

De manier waarop de woningcorporatie of andere beleidsactoren de bevindingen ontvangen, interpreteren en operationaliseren kan mogelijk onverwachte en eventueel negatieve gevolgen hebben voor de deelnemers.

Please attach your informed consent form in Appendix I, if applicable.

Continue to part IV.

PART IV: SAMPLE

Where will you collect or obtain your data?

1. Interviews met bewoners van de wijk Vrederust
2. Participerende observatie in de wijk Vrederust
3. Krantenartikelen over de wijk Vrederust uit de databare Nexis Uni

Note: indicate for separate data sources.

What is the (anticipated) size of your sample?

Er zijn zes interviews afgenomen met bewoners van de wijk.

Een schatting van het aantal mensen dat in de participerende observatie is meegenomen in de aantekeningen is moeilijker te maken, maar kan geschat worden op 30 mensen.

Hierin zijn mensen die niet op de hoogte waren van het onderzoek en daardoor niet in de aantekeningen zijn opgenomen, uitgesloten.

Er zijn 139 artikelen opgenomen in het corpus krantenartikelen. Dit zijn alle artikelen die over de wijk zijn geschreven vanaf 2019, daarbinnen is geen steekproef genomen.

Note: indicate for separate data sources.

What is the size of the population from which you will sample?

Mijn populatie is de volwassen inwoners van de wijk Vrederust. Hier woonden in 2023 11.097 mensen, waarvan ongeveer 75% volwassen is. Dit maakt de populatie tot ongeveer 8300 mensen.

Note: indicate for separate data sources.

Continue to part V.

Part V: Data storage and backup

Where and when will you store your data in the short term, after acquisition?

Interviews: Van de interviews zijn opnames gemaakt op een smart phone, of handgeschreven aantekeningen gemaakt. Deze zijn vervolgens gedigitaliseerd en overzetten naar de harde schijf van mijn laptop.

Participerende observatie: De veldnotities staan digitaal bewaard op de harde schijf van mijn persoonlijke laptop. Afhankelijk van de situatie waarin de aantekeningen gemaakt zijn, zijn deze ook geschreven op papier bewaard. Deze aantekeningen zijn ook gedigitaliseerd.

Krantenartikelen: De artikelen staan opgeslagen als pdf bestand op mijn persoonlijke laptop.

Note: indicate for separate data sources, for instance for paper-and pencil test data, and for digital data files.

Who is responsible for the immediate day-to-day management, storage and backup of the data arising from your research?

Ik ben zelf verantwoordelijk voor het beheren van mijn verzamelde data.

How (frequently) will you back-up your research data for short-term data security?

Eenmalig tijdens het proces en eenmalig na het inleveren van de scriptie is een backup van de data gemaakt op een externe harde schijf. Hetzelfde geldt voor het herkansingsproces, tijdens en na dit proces is er een backup gemaakt.

In case of collecting personal data how will you anonymize the data?

In de aantekeningen uit interviews en participerende observaties zijn geen namen opgenomen. Geen van de geïnterviewden heeft tijdens een opname zijn of haar naam gedeeld, dus deze is ook niet opgenomen in een transcript. Adresgegevens zijn verwijderd uit transcripten en aantekeningen. Participanten zijn aangeduid met een nummer, de decodering van de nummers staat in een apart document.

Note: It is advisable to keep directly identifying personal details separated from the rest of the data. Personal details are then replaced by a key/ code. Only the code is part of the database with data and the list of respondents/research subjects is kept separate.

PART VI: SIGNATURE

Please note that it is your responsibility to follow the ethical guidelines in the conduct of your study. This includes providing information to participants about the study and ensuring confidentiality in storage and use of personal data. Treat participants respectfully, be on time at appointments, call participants when they have signed up for your study and fulfil promises made to participants.

Furthermore, it is your responsibility that data are authentic, of high quality and properly stored. The principle is always that the supervisor (or strictly speaking the Erasmus University Rotterdam) remains owner of the data, and that the student should therefore hand over all data to the supervisor.

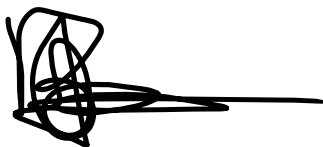
Hereby I declare that the study will be conducted in accordance with the ethical guidelines of the Department of Public Administration and Sociology at Erasmus University Rotterdam. I have answered the questions truthfully.

Name student: Bibi Berenschot

Name (EUR) supervisor:

Date: 04-08-2024

Date:

A handwritten signature in black ink, appearing to be 'Bibi Berenschot', with a long horizontal line extending to the right.

Bijlage II. Informed consent formulier

Thuis voelen in Vrederust - Informatiebrief

Wie doet het onderzoek: Dit onderzoek wordt gedaan door Bibi Berenschot in het kader van een opleiding aan de Erasmus Universiteit Rotterdam bij de Erasmus School of Social and Behavioural Sciences. De begeleider vanuit de universiteit is Sjaak Braster.

Doel van het onderzoek: U bent van harte uitgenodigd om deel te nemen aan dit onderzoek. Het doel van dit onderzoek is in kaart te brengen op welke manier de bewoners van Vrederust zich thuis voelen in de buurt.

Hoe gaat het onderzoek: U neemt deel aan een interview van ongeveer een half uur tot een uur over uw ervaring met uzelf thuis voelen in de wijk. Het geluid van het interview wordt opgenomen. U dient tenminste 18 jaar te zijn om deel te nemen aan dit onderzoek.

Ik zal uw naam en uw leeftijd aan u vragen voor u meedoet aan het onderzoek.

Misschien voelt u zich op sommige momenten tijdens of na het interview onprettig, vanwege de gevoeligheid van het onderwerp. Uw deelname is vrijwillig en u kunt op elk gewenst moment stoppen.

Vergoeding: U ontvangt voor deelname aan dit onderzoek geen vergoeding.

Vetrouwelijkheid van gegevens: Uw privacy is blijft beschermd. Er wordt op geen enkele manier vertrouwelijke informatie of persoonsgegevens van of over u naar buiten gebracht, waardoor iemand u zal kunnen herkennen.

Voordat onze onderzoeksgegevens naar buiten gebracht worden, worden uw gegevens anoniem gemaakt, geanonimiseerd:

- Uw naam wordt vervangen door anonieme, op zichzelf betekenisloze combinatie van getallen.
- Uw leeftijd zelf wordt niet verwerkt, maar in een categorie geplaatst. Bijvoorbeeld: leeftijd: tussen 18-25 jaar / tussen 25-35 jaar etc.
- Informatie waar anderen u aan kunnen herkennen die wij in het interview bespreken, wordt niet in het verslag opgeschreven.
- De opname van het interview wordt niet openbaar gemaakt.

De onderzoeksgegevens worden als dat nodig is (bijvoorbeeld voor een controle op wetenschappelijke integriteit) en alleen in anonieme vorm ter beschikking gesteld aan personen buiten de onderzoeksgroep; in dit geval aan een onderzoekscommissie van de Erasmus Universiteit Rotterdam die hiertoe bevoegdheden heeft.

De gegevens worden vijf jaar bewaard door de onderzoeker, waarna uw persoonlijke gegevens vernietigd worden.

Vrijwilligheid: Deelname aan dit onderzoek is geheel vrijwillig. U kunt als deelnemer uw medewerking aan het onderzoek te allen tijde stoppen, of weigeren dat uw gegevens voor het onderzoek mogen worden gebruikt, zonder dat u daarvoor een reden moet geven.

Dit betekent dat als u voorafgaand aan het onderzoek besluit om af te zien van deelname aan dit onderzoek, dit op geen enkele manier gevolgen voor u zal hebben. Ook kunt na het interview alsnog de toestemming intrekken die u hebt gegeven om gebruik te maken van uw gegevens.

In deze gevallen zullen uw gegevens uit onze bestanden worden verwijderd en vernietigd. Het stopzetten van deelname heeft geen nadelige gevolgen voor u.

Als u besluit om te stoppen met deelname aan het onderzoek, of als u vragen of klachten heeft, of uw bezorgdheid kenbaar wilt maken, of een vorm van schade of ongemak vanwege het onderzoek, neemt u dan alstublieft contact op met de onderzoeksleider: **Bibi Berenschot**, **693641bb@eur.nl**, **06-12745189**

Toestemmingsverklaring

Met uw ondertekening van dit document geeft aan dat u minstens 18 jaar oud bent; dat u goed bent geïnformeerd over het onderzoek, de manier waarop de onderzoeksgegevens worden verzameld, gebruikt en behandeld en welke eventuele risico's u zou kunnen lopen door mee toe doen aan dit onderzoek.

Indien u vragen had, geeft u bij ondertekening aan dat u deze vragen heeft kunnen stellen en dat deze vragen helder en duidelijk zijn beantwoord. U geeft aan dat u vrijwillig akkoord gaat met uw deelname aan dit onderzoek. U ontvangt een kopie van dit ondertekende toestemmingsformulier.

Ik ga akkoord met deelname aan een onderzoeksproject geleid door Bibi Berenschot. Het doel van dit document is om de voorwaarden van mijn deelname aan het project vast te leggen.

1. Ik kreeg voldoende informatie over dit onderzoeksproject. Het doel van mijn deelname in dit project is voor mij helder uitgelegd en ik weet wat dit voor mij betekent.
2. Mijn deelname aan dit project is vrijwillig. Er is geen expliciete of impliciete dwang voor mij om aan dit onderzoek deel te nemen.
3. Mijn deelname houdt in dat ik deel neem aan een interview.
4. Ik heb van de onderzoeksleider de uitdrukkelijke garantie gekregen dat de onderzoeksleider er zorg voor draagt dat ik niet ben te identificeren in door het onderzoek naar buiten gebrachte gegevens, rapporten of artikelen. Mijn privacy is gewaarborgd als deelnemer aan dit onderzoek.
5. Ik heb de garantie gekregen dat dit onderzoeksproject is beoordeeld en goedgekeurd door de ethische commissie van de EUR. Voor bezwaren met betrekking tot de opzet en of uitvoering van het onderzoek kan ik me wenden tot de ethische commissie van de EUR (**privacy@eur.nl**).
6. Ik heb dit formulier gelezen en begrepen. Al mijn vragen zijn naar mijn tevredenheid beantwoord en ik ben vrijwillig akkoord met deelname aan dit onderzoek.
7. Ik heb een kopie ontvangen van dit toestemmingsformulier dat ook ondertekend is door de interviewer.

Naam deelnemer

Naam onderzoeksleider

Bibi Berenschot

Datum

Datum

Handtekening

Handtekening

Bijlage III. Interviewhandleiding

Interviewhandleiding ‘Thuis voelen in Vrederust’

Introductie

Welkom, en bedankt dat je de tijd wil nemen voor dit interview. Ik wil graag weten hoe inwoners van Vrederust zich thuis voelen in de wijk en welke invloed de manier waarop anderen naar de wijk kijken daarop heeft. In dit interview bespreken wij hoe jij wonen in Vrederust ervaart. Ik neem dit interview graag op, zodat ik niet vergeet wat je gezegd hebt. De opname zal ik uitschrijven voor mijn aantekeningen, maar ik zal de opname met niemand anders delen. In het onderzoeksverslag zullen jouw naam en andere details die mensen kunnen gebruiken om erachter te komen wie jij bent, niet gebruiken. Wij hebben dit al besproken, en je hebt een informed consent formulier ondertekend. Daarin hebben wij ook besproken dat jij je elk moment terug kan trekken uit het onderzoek, ook tijdens dit interview. Je hoeft geen antwoord te geven op vragen waar jij geen antwoord op wil geven. Ik start nu graag de opname, is dat goed?

Persoonsgegevens

- Leeftijd
- Soort woning
- Duur van verblijf in de wijk
- Arbeidsstatus

Vragen

Thuis voelen

1. Hoe lang woon je al in Vrederust?
2. Hoe graag woon je in de wijk?
3. Wat maakt dat jij je (niet) thuis voelt in de wijk?
4. Op welke plekken in de wijk kom je (niet) graag?

Territoriaal stigma

1. Wat voor beeld denk jij dat mensen hebben van jouw wijk?
2. Wat merk je van wat andere mensen vinden van jouw wijk?
3. Hoe graag vertel jij mensen dat je in Vrederust woont?
4. Hoe reageren mensen als je zegt dat je in Vrederust woont?